

ІНСТИТУТ ВІТЧИЗНЯНОГО ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ОМБУДСМЕНА ЯК ПРЕДМЕТ ВИКЛАДАННЯ В ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІНАХ

¹Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

В роботі досліджено повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – українського парламентського омбудсмена та підкреслена необхідність посилення уваги до цього правозахисного інституту в процесі викладання гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, омбудсмен, права людини і громадянина.*

Keywords: *Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, ombudsman, human and civil rights.*

Сучасна гуманітарна освіта передбачає поглиблене вивчення кожним громадянином сутності механізму власної держави в цілому та її окремих елементів. Однією з особливостей Конституції України є встановлення в структурі нашої держави нового інституту – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) – вітчизняного парламентського омбудсмена. Цей орган створено з урахуванням досвіду парламентаризму держав Західної Європи і є одним з механізмів імплементації прогресивних демократичних правових інститутів у вітчизняне законодавство і юридичну практику. Відповідно до ст. 101 Конституції України Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням прав людини і громадянина.

Метою роботи є акцентування уваги на необхідності поглибленого вивчення студентами статусу правозахисного інституту української держави – парламентського омбудсмена.

Базовим законом, який визначає правовий статус цього інституту є Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року (далі – Закон). Сферою застосування цього Закону є відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами. Дія цього Закону також поширюється на відносини, що виникають між юридичними особами публічного та приватного права, а також фізичними особами, які перебувають на території України, у випадках, передбачених окремим законом

Законом встановлено, що метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

- 1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією, законам та міжнародними договорами України;
- 2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина;

- 3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;
- 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;
- 5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;
- 6) запобігання дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;
- 7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

Крім того, цей Закон встановлює механізм призначення на посаду, підстави звільнення з посади парламентського омбудсмена, визначає організацію його діяльності та повноваження та їх гарантії. Перелік прав Уповноваженого визначено у ст. 13 Закону. Так, він має право:

- 1) невідкладного прийому керівниками держави, в тому числі Президентом України, керівниками вищих органів держави, керівниками органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами;

- 2) бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів;

- 3) звертатися до Конституційного Суду України з поданням;

- 4) вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина;

- 5) безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях;

- 6) знайомитись з документами, отримувати їх копії в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, в т. ч. справи, які знаходяться в судах;

- 7) запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі;

- 8) відвідувати місця, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, психіатричні заклади та інші спеціальні установи;

- 9) бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій;

- 10) звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини і громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно;

- 11) здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- 12) здійснювати інші повноваження, визначені Законом.

Повноваження вітчизняного омбудсмена з 01.01.2014 р. значно розширено нормами Закону України «Про захист персональних даних», яким йому делеговано низку нових прав, в т.ч.:

- 1) отримувати звернення фізичних і юридичних осіб з питань захисту персональних даних та приймати рішення за результатами їх розгляду;

2) проводити виїзні та безвиїзні, планові, позапланові перевірки володільців або розпорядників персональних даних;

3) отримувати на свою вимогу та мати доступ до будь-якої інформації (документів) володільців або розпорядників персональних даних, які необхідні для здійснення контролю за забезпеченням захисту персональних даних;

4) затверджувати нормативно-правові акти у сфері захисту персональних даних;

5) за підсумками перевірки, розгляду звернення видавати обов'язкові для виконання вимоги (приписи);

6) складати протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності та направляти їх до суду у випадках, передбачених законом;

7) брати участь у роботі міжнародних організацій з питань захисту персональних даних;

8) інші повноваження.

З огляду на зазначене, вивчення правового статусу Уповноваженого як важливого політико-правового інституту демократичної держави необхідно здійснювати в різних аспектах в низці гуманітарних навчальних дисциплін. Так, в дисципліні «Історія України» важливо робити акцент на вітчизняних правових традиціях і звичаях як історичних передумовах становлення Уповноваженого.

В дисциплінах «Правознавство», «Основи держави і права» потрібно приділяти увагу вивченню права кожної особи на звернення до Уповноваженого як важливого механізму юридичного самозахисту. В дисципліні «Конституційне право» Уповноважений має розглядатись як парламентський орган, що вже досить тривалий історичний період (понад 200 років) відіграє в державах Західної Європи суттєву роль у справі захисту прав особи і громадянина, а також як правовий інструмент поглиблення вітчизняного механізму такого захисту.

В курсі «Адміністративне право» необхідно приділити увагу контрольній функції Уповноваженого як характерної риси цього владно-розпорядчого органу, побудові його стосунків з іншими суб'єктами вітчизняних правовідносин за допомогою актів реагування. А ось з точки зору політологічної науки Уповноважений має розглядатися як глибоко демократичний орган з огляду на: а) процедуру зайняття цієї посади; б) процедуру звернення до цього органу; в) процедуру розгляду ним звернень громадян тощо.

Таким чином, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має стати предметом системного дослідження та викладання в низці гуманітарних дисциплін. Це позитивно сприятиме підвищенню правосвідомості майбутніх фахівців, поглибленню демократичних правових традицій в державі та суспільстві, зростанню ролі вітчизняного парламентського омбудсмена в системі органів захисту прав особи в Україні.